

به نام خدا

تدریس اثربخش در آموزش عالی

مولفان:

حسن اسلامیان

دانشجوی دکترای رشته برنامه ریزی درسی از دانشگاه اصفهان و مدرس دانشگاه

زهرا اسلامیان

غلامعلی سیفی

اکرم زینلی مبارکه

انتشارات ارسطو

۱۳۹۳

عنوان و نام پدیدآور: تدریس اثربخش در آموزش عالی / مولفان حسن اسلامیان ...
[و دیگران].

مشخصات نشر: مشهد: ارسطو: سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۰۷۰۳-۶ - ۷۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: مولفان حسن اسلامیان، زهرا اسلامیان، غلامعلی سیفی، اکرم زینلی مبارکه.
یادداشت: کتابنامه.

موضوع: تدریس اثربخش

موضوع: تدریس -- روش شناسی

موضوع: تدریس دانشگاهی

- شناسه افزوده: اسلامیان، حسن، ۱۳۶۲

رده بندی کنگره: LB۱۰۲۵ / ۳۶ ت / ۳ / ۱۳۹۳

رده بندی دیویی: ۳۷۱ / ۱۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۹۷۸۷۶

نام کتاب: تدریس اثربخش در آموزش عالی

مولفان: حسن اسلامیان - زهرا اسلامیان - غلامعلی سیفی - اکرم زینلی مبارکه
ناشر: ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

طراح جلد: اسماء سعادت منش

صفحه آرایی و تنظیم: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۳

چاپ: مدیران

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

شابک: ۰ - ۶ - ۹۰۷۰۳ - ۹۶۴ - ۹۷۸

تلفن های مرکز پخش: ۵۰۹۶۱۴۵ - ۵۰۹۶۱۴۶ - ۵۱۱

www.chaponashr.ir/arastu

تقدیم به

سه وجود مقدس

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم

موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر

راهمان شوند

پدرانمان

مادرانمان

استادانمان

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات تدریس

- مقدمه ۱۱
- تعاریف و نگرش های صاحب نظران در ارتباط با مفهوم تدریس ۱۲
- چهارچوب تدریس ۱۶
- عوامل مؤثر بر تدریس ۱۷
- سازماندهی فعالیت های فرایند یاددهی - یادگیری ۱۹
- رابطه تدریس و یادگیری ۲۱
- جایگاه و منزلت تدریس در نظام آموزش عالی ۲۵

فصل دوم: سبک ها و الگوهای تدریس در آموزش عالی

- مهم ترین الگو ها و طبقه بندی های ارایه شده از تدریس توسط صاحب نظران ۳۱
- الگوهای تدریس استادان در آموزش عالی ۴۲
- سبک های تدریس ۵۶
- تعریف و مفهوم سبک تدریس ۵۶
- تفاوت سبک تدریس با روش تدریس ۵۹
- مهم ترین سبک های ارایه شده از تدریس توسط صاحب نظران ۵۹
- سبکهای تدریس استادان دانشگاه در نظام آموزش عالی ۶۰
- نظریه های تدریس در آموزش عالی ۶۵

فصل سوم: مولفه های تدریس اثربخش در آموزش عالی

- مفهوم تدریس اثربخش در نظام آموزش عالی ۷۱

- مولفه های تدریس اثربخش در آموزش عالی از دیدگاه صاحب نظران و محققان ۷۳
- مروری بر پژوهش های انجام شده در خصوص تعیین مولفه های تدریس اثربخش در آموزش عالی... ۷۹
- نگاهی به رابطه بین به کارگیری مولفه های تدریس اثربخش توسط استادان با متغیرهای مختلف..... ۸۷
- تاثیر میزان به کارگیری مولفه های تدریس اثربخش توسط استادان بر روحیه علمی دانشجویان..... ۸۷
- تاثیر میزان به کارگیری مولفه های تدریس اثربخش توسط استادان بر سطح تفکر انتقادی دانشجویان..... ۸۹
- تاثیر انطباق سبک های تدریس استادان با سبک های یادگیری دانشجویان بر اثربخشی تدریس ۹۱
- تاثیر سطح هوش هیجانی استادان بر میزان اثربخشی تدریس آنها ۹۳

فصل چهارم: اخلاق تدریس در آموزش عالی

- معنا و مفهوم اخلاق ۹۹
- اخلاق از نگاه دین اسلام ۱۰۰
- جایگاه اخلاق در آموزش عالی ۱۰۱
- ابعاد اخلاق در آموزش عالی ۱۰۲
- اصول اخلاق در تدریس ۱۰۵
- مولفه های اخلاق تدریس در آموزش عالی ۱۱۳

فصل پنجم: ارزشیابی از میزان اثربخشی تدریس استادان

- جایگاه ارزشیابی از اثربخشی تدریس استادان، در نظام آموزش عالی ۱۲۳
- مهمترین منابع جمع آوری اطلاعات برای ارزش یابی کیفیت تدریس ۱۲۴
- عوامل تاثیر گذار در ارزشیابی تدریس استادان توسط دانشجویان ۱۳۰
- عوامل مؤثر در کاهش روایی نتایج ارزش یابی دانشجویان از استاد ۱۳۲
- خلاصه ای از پژوهش های انجام شده در ارتباط با ارزشیابی دانشجویان از اثربخشی تدریس استادان ... ۱۴۲

پیشگفتار

در بین کارکردهای مختلف آموزش عالی، آموزش یا تدریس یکی از حوزه های بسیار مهم و در عین حال چالش برانگیز و تحول آفرین می باشد که تربیت نیروی انسانی کارآمد و تحقق رسالت های خطیر آموزشی، درسی و اخلاقی، منوط به چگونگی انجام آن است. در حقیقت آموزش یا تدریس، یکی از وظایف اساسی دانشگاه هاست که با سایر وظایف رابطه ای تعاملی دارد و در واقع می تواند به عنوان زیربنا و اساس سایر وظایف دانشگاه ها به حساب آید و رسالت تربیت نیروی انسانی یک جامعه را انجام دهد. لذا انجام تدریس اثربخش توسط استادان دانشگاه، به منظور تربیت نیروی انسانی و پرورش منابع انسانی به عنوان ثروت اصلی یک ملت، اثربخش ترین ابزاری است که جامعه در راستای نیل به توسعه پایدار در اختیار دارد. در حقیقت، توجه به بعد کیفی آموزش و تدریس با توجه به اهمیتی که در تربیت و یادگیری دانشجویان به عنوان برون داد و محصول اصلی برعهده نظام آموزش عالی است، از اهمیتی ویژه و تعیین کننده برخوردار است.

نظام های آموزش عالی به عنوان نظام هایی که شامل استادان، دانشجویان، کارکنان و نیز دارای فرآیندهای مختلف و پیچیده و وابستگی های متقابل با محیطش است، با دینفعانی که نیازهای مختلفی دارند، مرتبط است و برای رفع نیازها و تقاضاهای آنان نیازمند داشتن استادان با توان علمی بالا و فرایندهای با کیفیت است. با عنایت به اینکه امروزه توسعه روز افزون علوم مختلف، فراتر از توان و ظرفیت فراگیران گردیده است، استادان دانشگاه ها

نیاز دارند تا با ساماندهی مناسب محتوا و استفاده از الگوها و سبک‌های متنوع و مطلوب تدریس به اقتضای موضوعات و مباحث مختلف درسی، در راستای موفقیت دانشجویان در تحقق یادگیری مطلوب و ثمربخشی اهداف آموزشی و درسی، عمل نمایند.

در راستای کمک به فراهم سازی زمینه های مطلوب برای انجام تدریس اثربخش توسط استادان دانشگاه، انجام تالیفات و مطالعات مرتبط با تدریس اثر بخش در دانشگاه، می تواند گامی موثر در مسیر آگاهی بخشی و توانمندسازی استادان و محققان حوزه تدریس در آموزش عالی باشد.

با عنایت به آنچه ذکر شد، اثر حاضر تحت عنوان تدریس اثربخش در آموزش عالی، با همت بنده و همکارانم، در ۵ فصل تهیه گردیده تا این کتاب نیز سهمی هر چند کوچک در آگاه سازی و توانمند سازی استادان، دانشجویان و محققان، در امر خطیر تدریس و پژوهش، داشته باشد. ضمناً مولفان اثر حاضر خود را بی نیاز از نقدهای سازنده و ارزشمند استادان، دانشجویان و محققان عزیز نمی دانند و از این موضوع استقبال می نمایند.

حسن اسلامیان، دانشجوی دکترای رشته برنامه ریزی درسی از دانشگاه اصفهان و
مدرس دانشگاه

فصل اول:

کلیات تدریس

مباحث فصل حاضر:

- مقدمه
- تعاریف و نگرش های صاحب نظران در ارتباط با مفهوم تدریس
- چهارچوب تدریس
- عوامل مؤثر بر تدریس
- سازماندهی فعالیت های فرایندیاددهی - یادگیری
- رابطه تدریس و یادگیری
- جایگاه و منزلت تدریس در نظام آموزش عالی

مقدمه

تدریس یکی از عناصر تعیین کننده و بسیار مهم در نظام های آموزشی می باشد که چگونگی انجام آن می تواند بسترساز بسیاری از موفقیت ها و شکست های نظام های آموزشی در ثمربخشی اهداف آموزشی و درسی باشد. در تایید اهمیت امر تدریس همین بس که به زعم بسیاری از صاحب نظران، تدریس معادل آموزش و پرورش و قلب برنامه های درسی در نظام های آموزشی است.

با نظر به اهمیت فوق العاده امر تدریس در نظام های تعلیم و تربیت، دیدگاه ها، تعاریف، الگوها، طبقه بندی ها و روش های متعددی از تدریس به وسیله صاحب نظران و محققان ارایه گردید، در این میان آنچه بسیار مهم جلوه می نماید این است که تکرر و تعدد تعاریف، دیدگاه ها، الگوها و روش های ارایه شده توسط صاحب نظران حوزه تدریس، موجب مستغرق شدن اندیشمندان و محققان این حوزه در منازعات و مجادلات نظری و مفهومی شده که این امر گویای عدم هماهنگی، انسجام و وحدت نظر در حوزه تدریس می باشد.

تدریس از جمله فعالیت هایی است که صاحب نظران در تعریف و چیستی آن اتفاق نظر ندارند، و البته هریک از آنان در تبیین نظر خود از تدریس، دلایلی را عرضه می کنند (صفوی، ۱۳۶۹، شریعتمداری، ۱۳۷۴، کاظمی، ۱۳۷۴، جویس^۱ و ویل^۲، ۱۹۸۶،

1. Joyce

2. Weil

زاهوریک^۱، ۱۹۷۸، لاوسون^۲، ۱۹۹۳، به نقل از موسی پور، ۱۳۷۵). بعضی تدریس را علم^۳ و بعضی هنر^۴، بعضی از اندیشمندان تربیتی آن را در ارتباط با یادگیری و برعکس، برخی دیگر آن را جدای از یادگیری می دانند. بنابراین تدریس از جمله مفاهیمی است که بیشتر با فلسفه تربیتی عجین شده است و مربیان، فیلسوفان و محققان تربیتی و هر کدام با توجه به اصول، اهداف و معرفت شناسی خود، تعریفی از آن ارائه داده اند. تعدد تعاریف تدریس حاکی از تلاش چشمگیر صاحب نظران برای شناخت آن است و شاید بتوان گفت حاصل تامل ده ها متفکر در این باره آن بوده است که گفتگوی تعریف واحد کمتر مورد تاکید باشد. از طرفی تفاوت در عرصه نظری (مفهوم پردازی) منجر به تفاوت در عرصه عملی (معلمی کردن) نیز می شود (موسی پور، ۱۳۸۳).

تعاریف و نگرش های صاحب نظران در ارتباط با مفهوم تدریس

با توجه با تعدد و کثرت تعاریفی که از تدریس توسط صاحب نظران ارائه شده است، نمی توان به ارائه یک تعریف واحد از تدریس پردازیم، اما مروری بر تعاریف ارائه شده فوق الذکر در رابطه با تدریس از منظر صاحب نظران، نشان می دهد که در مجموع سه نگرش کلی در ارتباط با تدریس وجود دارد که در اینجا نگرش های مورد نظر و تعاریف مرتبط با هر یک از نگرش ها که توسط صاحب نظران و نظریه پردازان حوزه تدریس ارائه شده است، دسته بندی و تشریح می شود.

۱- نگرشی که هدف و قصد برای یادگیری را مورد توجه قرار می دهد:

این نگرش تدریس را فرایندی در نظر می گیرد که تمام فعالیت های آن در راستای هدایت فراگیران به سمت یادگیری است، در واقع این نگرش هدف گراست و به هدف و قصد تدریس که یادگیری می باشد توجه می کند. برخی از مهم ترین تعاریف های ارائه شده از تدریس با نگرش هدف گرا عبارتند از:

- به مجموعه تدابیر منظمی که معلم برای رسیدن به هدف، با توجه به شرایط و

1. Zahorik

2. Lawson

3. science

4. art

امکانات، اتخاذ می کند، روش تدریس می گویند (شعبانی، ۱۳۸۲).

- روش های تدریس، شیوه کار معلم را در کلاس شکل می دهند و فرصت های مناسب را برای یادگیری دانش آموزان فراهم می کنند (آقازاده، ۱۳۸۴).

- مهر محمدی (۱۳۷۴) به نقل از گیج.ان. ال تدریس را هرگونه فعالیتی می داند که از جانب یک فرد به منظور تسهیل یادگیری فرد دیگری انجام می پذیرد تا یادگیرنده را با زوایای بیشتری از ناشناخته آشنا کند.^۱

- تدریس عبارت است از ارائه کمک صحیح در فرایند یادگیری. بدین ترتیب تدریس شکل خاصی از آموزش است که همواره به انجام صحیح فرآیند یادگیری می اندیشد (میرلوحی، ۱۳۸۲).

- «لانجرن» (۲۰۰۱)، تدریس را فرایند پیچیده و از قبل برنامه ریزی شده ای می داند که توسط معلم در کلاس درس اجرا می شود و هدف عمده اش ایجاد درگیری و تعامل ذهنی یادگیرنده با مطالب یادگرفتنی است.

- اسمیت^۲ (۱۹۸۸)، تدریس را فرایندی از اعمال می داند که در تهییج یادگیری صورت می پذیرد.

- براون واتکینز^۲ معتقد است تدریس عبارت است از فراهم سازی فرصت هایی برای یادگیری دانش آموز و فرایندی تعاملی و فعالیتی تعمیدی است (صادقی، ۱۳۸۹).

۲- نگرشی که موفقیت در یادگیری را مورد توجه قرار می دهد:

طرفداران این نگرش معتقدند تدریس اقدام یا اقداماتی است که باعث می شود در فراگیر یادگیری به وقوع بپیوندد. این نگرش تدریس را فرایندی در نظر می گیرد که مهم ترین ویژگی آن ایجاد یادگیری در یادگیرنده می باشد، در واقع این نگرش نتیجه گراست و به موفقیت عمل تدریس که وقوع و ایجاد یادگیری در فراگیر می باشد توجه می کند.

1. helling

2. Brown & Atkins

برخی از مهم ترین تعریف های ارایه شده از تدریس با نگرش نتیجه گرا عبارتند از :

- تدریس به معنای فعالیتی تعهد آور همراه با هدفی است که منجر به ایجاد یادگیری در فرد دیگری می شود (رابرتسون ۱۹۸۷، ۳).

- تدریس نوعی فعالیت است، فعالیتی که آگاهانه و بر اساس هدف خاص انجام می گیرد و موجب تغیی رفتار در یادگیرنده می شود. برای انتقال اطلاعات، نیاز به روش مناسب داریم به گونه ای که روش فرایند تدریس را منسجم و هدف دار سازد. پس روش تدریس عبارت از راه تعلیم با قاعده و منطقی برای ارایه درس است (صفوی، ۱۳۷۵، ۱).

- تدریس فرایند کنش هدف دار بر اساس برنامه و با استفاده از روش ها و فنون مؤثر و نیز به کارگیری فناوری متناسب با محتوای یک موضوع درسی به منظور ایجاد یا تسهیل یادگیری در یادگیرندگان است (سیف، ۱۳۸۶).

- آیزنر (۱۹۹۴) اظهار می دارد، تدریس زمانی صورت می گیرد که معلمان توسط حسن انجام فعالیت های آموزشی خود، موفق می شوند تا فراگیران، در کل یا در قسمتی از موضوع مورد نظر، به یادگیری قادر شوند.

۳- نگرشی که تعامل بین مدرس و یادگیرنده را مورد توجه قرار می دهد

طرفداران این نگرش معتقدند تدریس به منزله تعاملی در نظر گرفته می شود که بین معلم و دانش آموز در کلاس درس، در جریان می باشد. این نگرش مهم ترین ویژگی تدریس را فعل و انفعال دو جانبه و کنش و واکنش بین مدرس و یادگیرنده در جهت نیل به یادگیری می داند. برخی از مهم ترین تعریف های ارایه شده از تدریس با این نگرش عبارتند از :

- تدریس فعالیتی بین فردی است که در این فعالیت حداقل دو نفر این فعالیت دخیل هستند و زمانی تدریس انجام می پذیرد که معلم با یک یا تعدادی یادگیرنده در ارتباط

1. Lanjern

2. Smith

3. Robertson

متقابل می باشد (بروور ۲، دوزنج ۳ و استوت ۴، ۲۰۰۱).

- تدریس عبارت است از تعامل یا رفتار متقابل معلم و شاگرد، بر اساس طراحی منظم و هدفدار توسط معلم، برای ایجاد تغییر در رفتار شاگرد (میرزا محمدی، ۱۳۸۳).

- امیدون ۵ و هانتزر ۶ (۱۹۶۷) تدریس را یک جریان تعامل می دانند که در شکل ابتدایی، گفتگوی کلاس درس را در بر می گیرد، بین معلم و شاگردان رخ می دهد و طی فعالیت های کاملاً تعریف شده به پیش می رود (موسی پور، ۱۳۸۳).

- تدریس یک فعل و انفعال دو جانبه بین معلم و فراگیران است که فراگیر را با محتوای درسی درگیر کند و با علاقه مندی و شور و شوق، مفاهیم جدید را از موضوعات ارائه شده استنباط نمایند و بدین وسیله زمینه تغییر در نگرش خود را فراهم نموده و ارزش های نوینی را خلق نمایند. در چنین حالتی ویژگی ها و رفتار معلم بر فعالیت و اعمال فراگیران تأثیر می گذارد و بالعکس معلم از ویژگی ها و رفتارهای فراگیران متأثر می شود. به هر حال فعالیت تدریس به منظور اطمینان یافتن از اثر گذاری محتوای برنامه درسی بر فراگیران انجام می گیرد و بیشتر فعالیت و تلاش فراگیران را می طلبد تا کوشش های ذهنی معلم در کلاس درس را. از طرفی فعالیت درسی بر پایه اصول نظام داری تدوین و سازماندهی می شود که بر عهده معلم است، بر اساس این طراحی معلم ساخته، هدایت فعالیت های تدریس جهت درگیر شدن فراگیر با موضوع درسی، وظیفه اصلی معلم در فرایند تدریس است (شعبانی، ۱۳۷۱).

- فلندرز تدریس را یک فرایند کنش و واکنش تعریف می کند که این کنش و واکنش بین معلم و دانش آموز جهت نیل به اهداف مطلوب صورت می گیرد و در نتیجه این کنش و واکنش، هم معلم و هم دانش آموز سود می برند (صادقی، ۱۳۸۹).

- به عقیده شعبانی (۱۳۸۶)، اگر فعالیت معلم در کلاس به صورت رفتار متقابل و بر اساس هدف خاصی صورت نگیرد و موجب ایجاد تغییر در رفتار شاگردان نشود، به هیچ عنوان تدریس به آن اطلاق نخواهد شد.

در مجموع می توان گفت هریک از این تعاریف و نگرش های مطرح شده بر جنبه های خاصی از تدریس تاکید می کنند و بر اساس این جنبه ها به تعریف و تشریح تدریس می پردازند، با توجه با اینکه امروزه بر اصل تعامل و مشارکت فراگیران در فرایند تدریس تاکید بسیاری وجود دارد، نگرش سوم از طرفداران زیادی برخوردار است.

در جمع بندی این مبحث، تعریفی از تدریس ارائه می شود که در بر گیرنده هر سه نگرش فوق می باشد و از جامعیت کامل تر برخوردار است:

تدریس مجموعه اقدامات از پیش طراحی شده، منظم و قابل انعطافی است که با تعامل و ارتباط متقابل بین یاد دهنده و یادگیرنده در جهت نیل به یادگیری انجام می شود و در نهایت منجر به وقوع و ایجاد یادگیری می شود.

چهار چوب تدریس

همان طور که قورچیان (۱۳۷۴) می گوید؛ چهارچوبی برای تدریس مترتب است که مسئولیت های معلمان را نسبت به شاگردان بیش از پیش برجسته می نماید، در این چهارچوب که براساس مطالعات تجربی و پژوهش های نظری، عوامل ارتقاء دهنده بهبود یادگیری شاگردان هستند، در چهار حیطه و ۲۲ قسمت تقسیم و طبقه بندی شده اند که عبارتند از :

حیطه اول : برنامه ریزی و آمادگی

الف : نشان دادن دانش محتوا و آموزش

ب) نشان دادن دانش مربوط به شاگردان

ج) انتخاب اهداف آموزشی

د) نشان دادن دانش مربوط به منابع

ه) طراحی آموزش منسجم و قابل فهم، و ارزیابی یادگیری دانش آموز

حیطه دوم: محیط کلاس که شامل

- الف) ایجاد محیطی توأم با احترام و صمیمیت
- ب) ایجاد فرهنگ یادگیری
- ج) روش های کلاس داری
- د) مدیریت رفتار دانش آموز و سازماندهی فضای فیزیکی

حیطه سوم: آموزش که شامل

- الف) برقراری ارتباط واضح و درست، راه ها و روش ها و زبان گفتاری و نوشتاری
- ب) استفاده از تکنیک های پرسش و پاسخ و مباحثه
- ج) درگیر کردن دانش آموزان در یادگیری
- د) دادن بازخورد به شاگردان، و حساسیت و انعطاف پذیری نشان دادن

حیطه چهارم: مسئولیت های حرفه ای شامل

- الف) تفکر در امر تدریس، صحت یا درستی و استفاده در تدریس آینده
- ب) نگهداری گزارش های درست
- ج) برقراری ارتباط با خانواده ها
- د) همکاری با مدرسه و ناحیه
- هـ) رشد و توسعه حرفه ای و نشان دادن مهارت های حرفه ای (قورچیان، ۱۳۷۴).

عوامل مؤثر بر تدریس

شعبانی (۱۳۸۲)، عوامل مهم و مؤثر در تدریس را عبارت از موارد زیر می داند:

۱- ویژگی های شخصیتی و علمی معلم

اساسی ترین عامل برای ایجاد موقعیت مطلوب در تحقق هدف های آموزشی، معلم

است. اوست که حتی می تواند نقص کتاب های درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران کند یا برعکس، بهترین موقعیت و موضوع تدریس را با عدم توانایی در ایجاد ارتباط عاطفی مطلوب به محیطی غیر فعال و غیر جذاب تبدیل کند. در فرایند تدریس، تنها تجارب و دیدگاه های علمی معلم نیست که مؤثر واقع می شود، بلکه کل شخصیت اوست که در ایجاد شرایط یادگیری و تغییر و تحول شاگرد تأثیر می گذارد.

در فرایند تدریس، رفتار و کردار معلم از اهمیت خاصی برخوردار است. برای شاگردان، رفتار و عمل معلم معیار مناسبی برای ارزشیابی مطالب، گفته ها، وصایا و رهنمودهای اوست. بنابراین، معلم باید در رفتار و اعمالش آنقدر بزرگواری باشد که نمونه و الگوی شاگردانش قرار گیرد. شاگردانش را آزاده بار بیاورد و به آنان بیاموزد که انسانیت قابل تحقق است و خود نیز نمونه ی تحقق یافته یا انسانیت باشد. معلم هر اندازه دارای رفتار انسانی مطلوبی باشد ولی از نظر علمی ضعیف و ناتوان تلقی شود، مورد قبول شاگردان واقع نخواهد شد. شخصیت متعادل همراه با تسلط علمی ضعیف و ناتوان تلقی شود، مورد قبول شاگردان واقع نخواهد شد. شخصیت متعادل همراه با تسلط علمی معلم، او را از نظر شاگردانش با ارزش و اعتبار می سازد. معلمی از نظر علمی قوی است که به روش های ارائه محتوا و چگونگی برقراری ارتباط، آگاه و بر آنها مسلط باشد. معلم باید از نظریه های جدید ارتباطی از دانش های جدید روانشناسی و علوم رفتاری، به ویژه روانشناسی تدریس و یادگیری، آگاهی کافی داشته باشد.

روش تدریس^۱ باید متناسب با اصول آموزش و پرورش و خصوصیات شاگردان انتخاب شود؛ زیرا وظیفه اساسی معلم فقط درس دادن و پس گرفتن درس نیست، بلکه مهم ترین وظیفه او همکاری و راهنمایی یکایک شاگردان برای رسیدن به هدف های مطلوب تعلیم و تربیت است.

۲- ویژگی های شاگردان و تأثیر آن در فرایند تدریس

آگاهی از فرایند های شناختی شاگردان در سنین مختلف از ضروری ترین وظایف معلم است؛ زیرا فرایند رشد شاگرد، علائق، میزان انگیزش، بلوغ عاطفی، سوابق اجتماعی و تجارب

گذشته از عواملی هستند که همواره در روش کار معلم در کلاس درس اثر می‌گذارند. شاگردان صفات زیادی مانند راستگویی، دروغگویی، شهامت، ترس، پرخاشگری، تلاش و بسیاری از صفات مطلوب و نامطلوب را با خود از خانواده به درون مدرسه می‌آورند. اگر معلمی تصور کند بدون شناخت شاگردان و بدون آگاهی از فرایند رشد ذهنی و اجتماعی آنان و حتی بدون همکاری والدین می‌تواند در ادای وظایف آموزشی موفق باشد، سخت در اشتباه است.

معلم نمی‌تواند بدون توجه به ویژگی‌های شاگردان، آنان را به کار کردن وا دارد و به عبارت دیگر، کار را بر آنان تحمیل کند؛ زیرا فعالیت‌های عقلی، اخلاقی و اجتماعی شاگرد تابع اراده‌ی معلم نیست. تدریس معلم باید براساس نیاز، علاقه و توانایی‌های ذهنی شاگردان تنظیم شود.

۳- تأثیر برنامه و ساخت نظام آموزشی در فرایند تدریس

ساخت نظام آموزشی هر جامعه، اعم از نگرش‌ها، باورها، برنامه‌ها و آیین‌نامه‌ها، می‌تواند روش تدریس معلم را تحت تأثیر قرار دهد. آیین‌نامه‌های خشک و انعطاف‌پذیر، تصمیم‌گیری‌های غیر تخصصی در پشت درهای بسته، گزینش معلم، عدم توجه نظام آموزشی به نیازهای شاگردان و جامعه، اصالت دادن نظام به محتوا و برنامه‌ها به جای رشد و تحول همه‌جانبه، عدم نظارت و کنترل سالم، ارزشیابی‌های اصولی و غیر اصولی، همه و همه می‌توانند فعالیت‌های مدرسه، از جمله تدریس معلم را تحت تأثیر قرار دهند.

۴- تأثیر فضا و تجهیزات آموزشی در فرایند تدریس

معلم خوب در شرایط محدود نیز می‌تواند مؤثر واقع شود. اما شکتی نیست که فضا و تجهیزات آموزشی مناسب در کیفیت تدریس معلم بسیار مؤثر است. کثرت شاگردان، نداشتن میز و نیمکت، کیفیت نامطلوب تخته گچی، عدم نور کافی، کلاس‌های سرد و تاریک با پنجره‌های مشرف به خیابان، غیر بهداشتی بودن کلاس، نداشتن زمین بازی، کتابخانه، نمازخانه، آزمایشگاه و صدها امکانات دیگر می‌توانند روش تدریس معلم را تحت تأثیر قرار دهند (شعبانی، ۱۳۸۲).

سازماندهی فعالیت های فرایند یاددهی - یادگیری

همان طور که شعبانی (۱۳۸۵) سیف (۱۳۸۶) و مهرداد (۱۳۸۲) گفته اند فرایند یاددهی و یادگیری بر فعالیت هایی مبتنی است که صاحب نظران آنها را در سه طبقه کلی فعالیت های قبل از تدریس، فعالیت های ضمن تدریس و فعالیت های بعد از تدریس سازماندهی کرده اند و به منظور اثربخشی این فرایند بر انجام دقیق و درست هر کدام از فعالیت ها تأکید بسیار دارند.

الف) فعالیت های قبل از تدریس:

از آنجا که این فعالیت ها بیشتر کاربردی هستند و نشان دهنده چگونگی انجام عمل با صراحت، ظرافت و دقت هرچه بیشتر به وسیله معلم می باشند، به مهارت های قبل از تدریس هم معروف اند. فعالیت هایی که در این مرحله باید به وسیله معلم سازمان داده شوند شامل هدف گذاری، طبقه بندی و تحلیل این اهداف در حیطه های یادگیری، تحلیل آموزشی، تعیین محتوا، روش و وسیله و در نهایت تحلیل نظام ارزشیابی و کاربرد طراحی آموزشی است. همان طوری که ملاحظه می شود عمده ترین مؤلفه در این قسمت، هدف و چگونگی تحقق بخشیدن به آن است. بدیهی است اگر هدف های مورد نظر در اینجا به درستی و صراحت تحلیل و اولویت بندی نشوند، امکان حرکت و فعالیت درست و در نهایت تحقق هدف های آموزشی غیرممکن خواهد بود. از طرفی بی توجه به هدف، مبنای معتبری برای طراحی و انتخاب مواد و وسایل، محتوا و روش های آموزشی در دسترس معلم نخواهد بود. از این جهت، عنایت به این مهارت ها و فعالیت ها و سازمان دادن آنها به وسیله معلم موجب معنادار بودن تدریس او و سهولت امر یادگیری در دانش آموزان خواهد شد.

ب) فعالیت های ضمن تدریس:

این فعالیت ها و مهارت ها شامل الگوها، روش ها، فنون و راهبردهای تدریس اند. هر کدام از این مفاهیم جایگاه خاصی در فرایند یاددهی - یادگیری داشته و آگاهی معلم از آنها کاملاً لازم و ضروری است. در به کارگیری مهارت های ضمن تدریس، دانش آموز و